

EEN VERHAAL OVER EEN KURSUS

Voor me ligt een uitvoerig verhaal over een cursus zoals die in 1976 - 1978 in Twente verliep en tot doel had: vorming van onderwijzers en onderwijzeressen uit basisscholen tot 'specialist katechese'. Het plan voor deze cursus ontstond in de toenmalige katechetengroep Twente-Salland, die in hun werk mensen tegenkwamen die zich meer dan anderen voor katechese interesseerden en daarin ook een bepaalde functie vervulden. Het plan werd aan het KPC voorgelegd, dat subsidie toezegde omdat dit soort van kadervorming in zijn beleid paste; daarbij werd de wens geuit dat een begeleidingskommissie ditekperiment zou volgen. Dit artikel volgt het verloop van de cursus en welke ontwikkelingen daarna plaatsvonden.

bij de chinees in holten

Negen kursisten, mensen uit het basisonderwijs, komende uit schoolteams waar de behoefte aan een dergelijk 'specialist' in hun midden werd gevoeld, na afloop van de cursus: 'We zaten met ons tien bij de Chinees in Holten, op 24 mei 1978. Als afsluiting van een cursus die bijna twee jaar had geduurd, vonden we dat we onszelf op dat etentje mochten trakteren. Een uur na de laatste hap zaten we er nog. We bestelden nog een koffie. En bleven maar zitten. We hadden geen gespreksstof meer, maar reddden ons met moppen-vertel/en. En rekten het zo nóg een uur. Tenslotte gingen we maar, omdat het er toch een keer van moest komen. Maar het was duidelijk, dat we maar moeilijk uit elkaar konden gaan'.

inhoud en opzet

Daan Kuijper, de sterke motor achter dit alles, vertelt over de inhoud en opzet van de cursus: 'Drie dingen leken ons als inhoud ervan erg belangrijk: ten eerste, de kennis van jaarplannen, projecten en andere materialen op het gebied van de basisschoolkatechese; ten tweede, de mogelijkheid deze te plaatsen tegen theologische, pedagogische en maatschappelijke achtergronden; en ten derde, de omgang met elkaar in het team, met ouders en in andere werkverbanden, juist in het licht van de eigen functie. Zo ontstonden er drie blokken: 'katechetica', 'theologieantropologie - exegese', 'groepsdynamica'. Maar we wilden wel proberen, deze blokken zoveel mogelijk met elkaar in relatie te brengen. Dat hoopten we te bereiken door a) in het grote blok 'theologie' te werken met telkens wisselende werkvormen, aan te sluiten bij eigen ervaringen en waar mogelijk te werken met en vanuit katechese-projecten; b) te werken in lange middagen, zodat het echte werkbijeenkomsten zouden kunnen worden; c) te starten met twee middagen groepsdynamica, waarin het kontrakt met de groep voor een derlijke werkwijze tegelijk leermiddel was. Tussen de bijeenkomsten lagen telkens twee tot drie weken. De supervisie startte in januari 1977 in twee groepen van vijf personen'.

hoe ging dat allemaal in zijn werk?

groepsdynamica

Voor de bijeenkomsten groepsdynamica was als docent Gerard Groener (KTHU en DPDC Utrecht) aangetrokken. De eerste middag stond vooral in het teken van het *kontrakt*: hoe start je met een groep, hoe stem je de doelstelling van de cursus en de verwachtingen van de deelnemers op elkaar af, wie zijn we, wat stellen we voor in onze functie? Daaruit rolde al een eerste invulling van het programma voor de andere blokken.

De tweede middag had als onderwerp *samenwerking* en werd naar twee richtingen uitgesplitst: samenwerking in een team en samenwerking met ouders. Met behulp van twee verschillende werkvormen (enveloppen-spel en rollen-spel) werd al oefenend een aantal voorwaarden en

knelpunten ontdekt die bij samenwerking optreden.

theologie-antropologie

Docent voor de acht bijeenkomsten van dit blok was Wil van Olfen. Aan de hand van de verwachtingen van de eerste middag had hij een lijst gemaakt van twintig mogelijke onderwerpen, waarvoor de kursisten hun voorkeur kenbaar hadden kunnen maken. Er bleven tenslotte acht onderwerpen over: geloven, God, kerk, Christus, maatschappij, kind, bijbel, ***katechese***.

** geloven*

Een stille wanddiskussie met de acht onderwerpen als steekwoorden vormde het uitgangspunt. De bedoeling was zicht te krijgen op ervaringen rond de relaties tussen die begrippen. Wil van Olfen hield daarna een inleiding over 'typen van geloofsbeleving'. Het werken met typologieën bleek een geschikte benaderingswijze: leren om niet alleen jezelf, maar ook anderen te kunnen herkennen.

** god*

Aansluitend op deze typologie sprak Wil van Olfen over het 'afscheid van het theïsme en het zoeken naar een nieuwe God'. Daarop volgde een schrijfgesprek: opmerkingen plaatsen bij telkens andere teksten over God. Duidelijk werd, dat het godsbeeld historisch en maatschappelijk wordt bepaald.

** kerk*

In twee rondes met drie groepjes werd gewerkt met strookjes, waarop stellingen en ervaringen stonden met betrekking tot kerk, in relatie tot de school, het kind, God, de bijbel, de maatschappij en Jezus. Deze werkvorm nodigde uit tot gedachtenvorming over kerk-zijn in zeer concrete omstandigheden.

** christus*

Aan de hand van enkele richtvragen was tevoren als huiswerk aan de kursisten opgegeven in de door hen op school gebruikte projecten te bestuderen, hoe de persoon van Jezus daarin benaderd werd. Opmerkelijk was, dat een kritische opstelling t. o. v. deze projecten nauwelijks aan bod kwam.

** maatschappij*

Wil van Olfen hield een inleiding over politieke theologie; de maatschappelijke dimensie van de katholieke school; invloed van de maatschappij op de school en de maatschappijvisie die blijkt uit de omgang van leerkrachten met leerlingen. Tijdens de gesprekken in drie verschillende groepjes, waarin aan de hand van de les-observaties de vraag gesteld werd hoe de leerkracht met opmerkingen van leerlingen omspringt, gebeurde er een heleboel; vooral de ontdekking, dat men wel maatschappelijk bezig wilde zijn, maar dan wel óf ver weg (de Derde Wereld en soms Den Haag) óf heel dichtbij (de eigen klas) en dat het tussengebied (eigen dorp of wijk) overgeslagen wordt.

** kind*

Na een korte inleiding van Daan Kuijper over verschillende visies in de pedagogiek en over concrete gezinspraktijken, discussieerden de kursisten in twee groepen over het thema 'gebed in gezin en op school'. Het veranderd godsbeeld en veranderingen in autoritair handelen werden ontdekt als oorzaken van belangrijke verschuivingen op dit terrein.

** bijbel*

Opnieuw werden op school gebruikte projecten bekeken aan de hand van een aantal richtvragen, zoals: is het bijbelverhaal vervangbaar, leren kinderen op deze wijze de bijbel kennen, in hoeverre willen wij zelf kinderen de bijbel leren kennen? Er bleek een denkproces op gang te zijn gekomen: het gaat niet om 'de bijbel', maar om wat daarin gezegd wordt over God, maatschappij, Jezus, mensen, en hoe dat te maken heeft met en in de projecten gerelateerd wordt aan het thema of onderwerp.

* katechese

Aangezien er van verschillende kanten (begeleidingskommissie, IKK, alsook vanuit de groep kursisten zelf) nogal fundamentele kritische bemerkingen t.a.v. het verloop van de cursus waren geplaatst, werd besloten een tussentijdse uitvoerige evaluatie te houden waarbij de bespreking van het eigen leerproces centraal zou staan (zie onder 'tussentijdse vragen').

katechetica

Als docent voor dit blok trad Daan Kuijper op.

* materiaal en stromingen in de katechese

Na een inleidend verhaal over de ervaringswereld van het kind werden in drie groepen kritische en verantwoorde karakteristieken gegeven van enkele (voor de groep niet bekende) projecten. Bestudeerd werden o.a. *De vogel in ons* (Werkgroep Nijmegen), *Op leven en dood* (Revenberg), *Taal van het lichaam* (Werkgroep Delft).

* de sprong in de katechese

Andermaal kwamen twee katechese-projecten aan bod: *Op goed vertrouwen* (Geleen) en *Lijden in jouw leven* (Werkgroep Twente). De ervaring was dat de sprong van ervaring naar religieuze uitdieping vaak erg snel ging, dat men gauw geneigd is grote woorden ('Jezus als inspiratiebron') te gebruiken en hoe mager de ervaringswereld van kinderen vaak wordt aangesproken.

* katholiciteit van de school

Aan de hand van vier scharnierpunten voor de katholiciteit van de school (vgl. de *Handreiking*) werd gediscussieerd over concrete zaken die ieder tegenkomt: de functie van het bestuur, sollicitatiegesprekken, houding van de leerkracht, politiek in de school, ouders als bepalend voor de kleur, werfkracht van de school.

tussentijdse vragen

Zoals gezegd kwamen van verschillende kanten vragen bij deze cursus. Daan Kuijper: *'De begeleidingskommissie vroeg zich af, of niet teveel aandacht werd besteed aan inhoudelijke vragen. Bij KPC en HKI waren inmiddels ideeën ontstaan over schoolwerkplannen, waarvan zij weinig in de cursus terugvonden, terwijl dat juist voor dit kader zo'n belangrijk onderwerp van kennisname en training zou kunnen zijn. Ook in de IKK (Interdiocesane Kontaktgroep Kinderkatechese), waarvan ik zelf lid ben, vroegen enkelen zich af of we hiermee niet een nieuwe beleidslijn gingen invoeren: werken aan specialisten in teams in plaats van structurering en begeleiding van distriktskatecheten? In de groep zelf kwam de vraag aan de orde in hoeverre er iets van deze functie terecht zou komen. Hiermee hing de planning van de supervisie samen: degene die dat aanvankelijk op zich had genomen was door omstandigheden niet meer beschikbaar en we zouden dus moeten uitzien naar een ander. Dat was geen gemakkelijke opgave, mede vanwege het feit dat het ging om een groep waarin nog zo weinig te superviseren viel. Bovendien vonden de kursisten zelf, dat tussentijdse supervisiesessies*

zoveel tijd en aandacht vroegen dat deze niet in het schema in te passen waren'.

In een evaluatieve bijeenkomst werden al deze kwesties besproken. Als positieve punten kwamen naar voren: ontdekken van vragen en ideeën van kollega's; doordenken over fundamentele vragen; goede samenwerking en verstandhouding in de groep; basis om met teamleden in eigen school verder te gaan enz. Minder positieve punten: eigenlijk is een middag per onderwerp te kort; ontstaan van gewetenskonflikten door de maatschappijgerichte opstelling; nog te weinig thuis geraakt in de projecten enz. Wel vond men dat het eigen functioneren in de klas, het team en met de ouders door de cursus positief werd beïnvloed. Er was zeker geen bezwaar tegen meer groepsdynamica.

hoe het verder verliep

opnieuw groepsdynamica

Onder leiding van Ton Beugelsdijk kwamen de deelnemers wederom twee middagen bij elkaar. De thematieken hiervoor waren: a) wat gebeurt er in een teamoverleg en hoe dat te leiden? en b) hoe is de rol van katechetisch specialist binnen een team te brengen? Deze zaken werden aan de orde gesteld via een rollenspel. Vijf kursisten speelden een teambespreking, waarin een leerkracht zich presenteerde als katechetisch specialist. De tweede middag werd besteed aan een feedbackoefening om zicht te krijgen op het eigen gedrag in de groep en de uitwerking ervan op de anderen.

exegese

De docent voor vijf middagen exegese was Ton Koevoets. Deze serie middagen kregen sterk het karakter van een eerste introductie op Oude en Nieuwe Testament; in de groep was kennelijk veel behoefte aan de meest elementaire informatie. De belangstelling ging voornamelijk uit naar de opbouw, het ontstaan en literaire genres van de bijbel, en ook naar de inhoud van de verhaell: om welke boodschap gaat het nu eigenlijk? Bij wijze van voorbeeld werden enkele bijbel perikopen bestudeerd, en suggesties en mogelijkheden bekeken om zelf nader met de bijbel vertrouwd te raken, mede in verband met de vraag naar de plaats en de functie van bijbelverhalen in de katechese.

supervisie

Tijdens de supervisie-bijeenkomsten werd op verschillende wijzen gewerkt met de inbreng van de groepsleden met betrekking tot ervaringen die te maken hadden met hun functie. Hun werk in de klas bleef buiten beschouwing. Behalve een analyse van het eigen functioneren bracht de supervisor ook informatie in over groepsdynamica, discussie-vaardigheid, interpretatiemodellen van sociaal-psychisch gedrag enz. *'Uit de schriftelijke evaluaties bleek', aldus Daan Kuijper, 'dat deze supervisie-middagen voor de kursisten veel hebben betekend. De kleinere groep en het eigen karakter van de supervisie waren in dat opzicht een noodzakelijke aanvulling op de cursus geweest. Voor allen gold, dat ze meer zicht hadden gekregen op hun eigen (on)mogelijkheden, daardoor zekerder van zichzelf waren geworden en duidelijker als specialist zouden kunnen gaan functioneren'.*

evaluatie van de begeleidingskommissie

In september 1978 kwam de begeleidingskommissie voor een evaluatiegesprek bijeen. Men was van mening, dat het doel van de cursus in Twente in zoverre bereikt was, dat bij de kursisten een duidelijke vergroting van hun katechetische bekwaamheid had plaats gevonden en mede door de supervisie aan hun persoonsgroei was bijgedragen. Voor een cursus die deze beide aspecten beoogt, mag het gevolgde cursusmodel een goed model genoemd

worden, al blijven er wat twijfels omtrent onderwijskundige aspecten.

De cursus beoogde echter juist een model te ontwikkelen dat zou kunnen dienen om leerkrachten te bekwamen

hun functie van 'katechetisch specialist' binnen een team van leerkrachten beter te vervullen. Het is gebleken dat dit doel niet voldoende bereikt is. Hoewel een voorwaarde voor deelname aan de cursus was, dat het hele team van de school de kursist als 'specialist' wilde aksepteren, bleek de cursus te weinig invloed te hebben op de processen in de teams. Enkele kursisten kregen ondanks goede voornemens toch niet de kans om als 'specialist' te functioneren. Bij anderen trad een afschuifmechanisme op: 'jij bent op die cursus, dus doe jij het maar voor ons'. Het onbehagen hierover is ook zeker een bron waaruit de vraag van de kursisten voortkwam naar meer groepsdynamische training.

De konklusie is, dat het niet voldoende bereiken van deze doelstelling niet moet worden toegeschreven aan de inhoud van de cursus, maar aan een gebrek in de 'setting' van de cursus. De kursisten maakten een intensief ontwikkelingsproces door, dat verder aan de teams voorbijging. Bij zo'n cursus zouden de ontwikkelingen in de teams en het functioneren van de specialisten daarin in nauw verband met elkaar bekeken moeten worden.

een voorstel

Bovenstaande evaluatieve opmerkingen brachten de begeleidingskommissie tot het volgende plan, waarvan de uitgangspunten als volgt werden omschreven.

Het moet er om gaan iemand op te leiden, die binnen het eigen schoolteam zich meer dan de anderen specialiseert op het terrein van de katechese. Meer concreet betekent dat:

- in *negatieve* zin: hij (zij) neemt niet de taak van de

andere leerkrachten over~ door ook in hun klassen de katechese te verzorgen; het principe moet blijven, dat ieder dat doet in zijn eigen klas. Verder neemt hij (zij) ook niet de taak van de distriktskatecheet over in die zin, dat hij (zij) de volledige begeleiding van het team zou gaan verzorgen;

- in *positieve* zin: hij (zij) draagt de zorg voor de voortgang van de katechese, nadat de projecten door de distriktskatecheet zijn geïntroduceerd en ingeleid; de functie zou kunnen inhouden: - de verzorging van de dokumentatie op dit gebied binnen de eigen school (daarin thuis zijn, weten wat er aanwezig is, attent te zijn op wat aangeschaft moet worden); - op de hoogte blijven van de ontwikkelingen in de katechese (bv. door publikaties te lezen in *School en Godsdienst* en andere bladen); - het onderhouden van de 'tussendoor-kontakten' met de distriktskatecheet (hem erbij halen als dat nodig blijkt, doorgeven van informatie); - meedoen in interscholaire werkgroepjes; - fungeren als kontaktpersoon tussen schoolteam, pastor en oudervereniging, attent te zijn op een goede kommunikatie tussen school, gezin en parochie.

Uit het bovenstaande blijkt, dat het niet gemakkelijk is een naam voor deze functie te vinden. In onderwijskringen ligt de term 'specialist' voor de hand. Maar de term kan misverstanden wekken. Er zou gedacht kunnen worden aan woorden als inspirator, voortrekker, informant, vraagbaak, interne ondersteuner enz., maar elk van deze termen dekt slechts een deel van de functie. Maar 'what is in a name'?

proefveldjes

Voor het ontwikkelen van een cursusmodel zijn momenteel drie proefveldjes uitgezet, nl. in Deventer, Hengelo en Tilburg. Idealiter zouden deze cursussen geplaatst moeten worden in het 'nascholingspakket van de P.A.', en wel voor leerkrachten die in hun opleiding de specialisatie katechese hebben gedaan. Daardoor zou een combinatie van opleiding en begeleiding gestalte krijgen. Het blijkt echter, dat dit niet in alle gevallen te realiseren is.

Het ligt in de bedoeling dat uit elk proefveldje een van de docenten naar de bijeenkomsten van de begeleidingskommissie afgevaardigd wordt.

De begeleidingskommissie blijft er dus om de cursusgevers met elkaar in contact te brengen, ervaringen en resultaten uit te wisselen en om in dat gesprek mee te doen. Ze is er tevens om de resultaten van de proefveldjes te kunnen communiceren naar anderen.

hernieuwde opzet

Om een teamlid geschikt te maken om zijn functie als 'specialist katechese' binnen het team (en naar buiten) goed te kunnen vervullen, is gekozen voor scholing en training op de volgende terreinen:

1. achtergronden van de katechese

Om praktijken en projecten te kunnen beoordelen, is verdieping in religieuze en maatschappelijke achtergronden nodig. Zo kan een visie eigen gemaakt worden op kerkbeelden, de persoon van Jezus van Nazaret, de betekenis van de sacramenten, de godsvraag, de verhouding tussen menselijke ervaringen en de openbaring.

2. de religieuze beleving van het kind

De huidige projecten willen uitgaan van de ervaringswereld van het kind. Over welke ervaringen hebben we het dan en hoe gaan we daar mee om? Wat moeten we met de 'sprong' die we telkens moeten menen te maken van het gewone naar het religieuze? Hoe ervaart een kind kerk, omgeving en maatschappij?

3. bijbel en katechese

Uitdrukkelijk aandacht aan de plaats van de bijbel in de katechese en het functioneren van bijbelverhalen in katechetische projecten.

4. werken in een groep

Bezigt met de inhoud van de functie in het team en naar ouders toe. Wat mag je wel en niet in een groep van elkaar verwachten? Hoe ga je daarmee om? Wat speelt er in het contact tussen ouders en school?

5. vaardigheden

Inoefening van een aantal vaardigheden die nodig zijn om in de eigen situatie goed te kunnen werken. Te denken valt aan: gespreksvoering, opzet documentatie, audiovisueel materiaal, opzet van vieringen en ouderavonden, schoolkrant, werken aan het schoolwerkplan. Naast een stuk theoretische vorming en bezig zijn met achtergrondvragen, is het de bedoeling dicht bij de praktijk te blijven, door te werken vanuit bestaande projecten of vanuit eigen praktijkervaringen. De bijeenkomsten (20 woensdagmiddagen en 9 avonden) zullen dan ook sterk het karakter van werkvergaderingen hebben.

In het geheel van de cursus zal de 'distriktskatecheet een belangrijke rol spelen. Hij wordt betrokken bij de opzet ervan, denkt en doet mee tijdens de avondbijeenkomsten, welke vooral gericht zijn op het functioneren van de cursisten in hun eigen school. De distriktskatecheet begeleidt ook het proces in de verschillende schoolteams.

voorwaarden voor deelname

Het uitgangsprincipe dat het schoolteam in zijn geheel de taak heeft de katechese in de school te verzorgen, blijft gehuldigd. De functie van 'specialist katechese' verandert daaraan niets, integendeel: de functie is er juist een uitvloeisel van en dient om die gezamenlijke verantwoordelijkheid waar te maken.

Daaruit blijkt al, dat voor een goed functioneren van een dergelijk 'specialist' nodig is, dat het

team dit uitgangsprincipe onderschrijft. En daarvoor is weer nodig, dat het team op dit en andere terreinen ook werkelijk als team funktioneert. Bovendien moet het team ook het vertrouwen hebben dat met name déze leerkracht de genoemde functie kan vervullen, ze moeten hem of haar 'zien zitten'. Behalve kwaliteiten in de persoon zal een zekere bekwaming hierbij kunnen helpen.

tot slot

Een verhaal over een cursus en wat er daarna allemaal gebeurd is. Ik denk dat een dergelijk soort scholing bijzonder belangrijk is, omdat vele schoolteams behoefte hebben aan iemand, die zich wat meer dan de anderen bekwaamt in de ontwikkelingen binnen de katechese. Zonder overigens een super-katecheet te worden.

Misschien dat deze 'specialisten' elkaar dan ook nog eens treffen bij de Chinees. In Deventer, Hengelo of Tilburg ...

Drie mieren ontmoetten elkaar op de neus van een man, die in de zon te slapen lag. Nadat zij elkander gegroet hadden, ieder volgens de gewoonte van zijn stam, bleven zij samen staan praten.

De eerste mier zei: 'deze heuvels en vlakten zijn de kaalste, die ik ooit heb gezien. Ik heb de ganse dag naar een of ander zaadje gezocht en er geen gevonden.'

De tweede zei: 'ook ik heb niets gevonden, hoewel ik ieder plekje en hoekje doorzocht heb. Dit is, geloof ik, wat mijn volk het zachte, bewegende land noemt, waar niets groeit.'

Daarop hief de derde mier zijn hoofd op en zeide: 'mijne vrienden, wij staan nu op de neus van de Opperste Mier. De Machtige en Oneindige Mier, wiens lichaam zo groot is, dat wij het niet kunnen overzien, wiens schaduw zover reikt, dat wij ze niet kunnen begrenzen en wiens stem zo luid is, dat wij haar niet kunnen horen; en hij is alom tegenwoordig.'

Terwijl de derde mier aldus sprak, keken de andere twee elkaar aan en lachten. Op dat moment bewoog de man zich, hief in de slaap zijn hand op, streek langs zijn neus en verpletterde de drie mieren.

(uit: Kahlil Gibran, De dwaas)